

Барабаш А.Г., канд. юрид. наук, доцент
доцент кафедри публічного та приватного права

Берднік С.С., здобувач вищої освіти
групи КЮ-191

Національний університет «Чернігівська політехніка»

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ТА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України сприяло міграційним процесам населення. Велика кількість жінок покинули територію України та знайшли прихисток у країнах Європейського Союзу. Вказані процеси призвели до збільшення кола проблем у сфері правового регулювання шлюбно-сімейних відносин. Матеріально-правові норми сімейного права зарубіжних країн досить різноманітні, що на практиці породжує колізії при врегулюванні правовідносин за участю іноземного елемента.

Метою наукового дослідження є аналіз колізійно-правового регулювання особистих та майнових відносин подружжя.

Як свідчить аналіз законодавчих приписів, у більшості сучасних країн світу сімейне право кодифіковано та відокремлено від цивільного права. Так, основними джерелами регулювання шлюбно-сімейних відносин у країнах континентальної Європи є спеціальні розділи цивільних кодексів (Італія, Швейцарія, Німеччина,) або спеціальні закони про шлюб та сім'ю (Польща, Угорщина, Хорватія, Чехія). Аналогічний підхід застосовано законодавцем і у Киргизькій Республіці, Алжирі, країнах Східної Європи та Латинської Америки [1, с. 98-99].

На практиці фахівці у галузі права досить часто стикаються з проблематикою застосування законодавства, що регулює шлюбно-сімейні відносини у різних країнах, внаслідок чого виникає необхідність застосування

так званих колізійних норм. Відповідно до п.3 ч.1 ст.1 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон України про МПрП), колізійна норма – це норма, що визначає право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом [2].

Колізійна норма має свою особливу структуру, яка складається з обсягу та прив'язки. В обсязі колізійної норми міститься вказівка на суспільні відносини, на регулювання яких претендують правопорядки двох чи більше держав. У прив'язці вказується право, що регулює це відношення, або закріплюється спосіб його визначення. Отже, обсяг норми вказує на напрямок проблеми, а прив'язка - знаходить відповідь на поставлену раніше проблему.

Закон України про МПрП питанням шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом присвячує розділ IX «Колізійні норми сімейного права». Зазначений Закон на рівні колізійного регулювання забезпечує порядок укладення шлюбу, припинення шлюбу, особисті немайнові та майнові відносини подружжя; права та обов'язки батьків і дітей.

Статтею 61 Закону України про МПрП врегульовані майнові права подружжя. З характеристики ч. 1 цієї норми слідує, що майнові права подружжя регулюються особистим законом одного з подружжя (*lex personalis*) або правом держави, в якій один із подружжя має звичайне місце перебування (*lex domicilii*) або, стосовно до нерухомого майна, правом держави, в якій це майно знаходиться (*lex rei sitae*).

Закон України про МПрП не містить окремої норми про особисті права подружжя. На наш погляд, колізійне регулювання особистих прав подружжя має ґрунтуватись на загальній нормі ст. 22 Закону. Звідси до особистих немайнових прав застосовується право держави, у якій мала місце дія чи інша обставина, що стала підставою для вимоги про захист таких прав, якщо інше не передбачено законом. Особистими правами подружжя за національним законодавством більшості європейських країн є право на повагу до своєї індивідуальності, звичок

та уподобань; право на батьківство, материнство, право на виховання дитини тощо. В контексті змісту зазначених прав і тлумачення ст. 22 Закону України про МПрП можна дійти думки, що особисті права подружжя можуть регулюватись або особистим законом подружжя (*lex personalis*), або законом місця проживання подружжя (*lex domicilii*), або законом країни суду (*lex fori*).

Щодо колізійного регулювання в країнах Європи, то колізійні норми, що регламентують особисті немайнові права та обов'язки подружжя (у деяких актах йдеться про «загальні правові наслідки шлюбу»), дуже різноманітні. Причому в одних країнах пріоритет віддається закону громадянства *lex nationalis*, а в інших – закону місця проживання *lex domicilii*. Сучасною тенденцією є можливість застосування до цих відносин гнучкої колізійної прив'язки «право найтіснішого зв'язку» (*proper law*).

Наприклад, згідно з ст. 14 Вступного закону до Німецького цивільного укладання 1896 р. загальні наслідки шлюбу підпорядковуються ієрархічному порядку праву держави:

- громадянами якого є подружжя або право держави останнього їх громадянства під час шлюбу за умови, що один із них все ще є громадянином цієї держави;
- звичайного місця проживання подружжя або їх останнього під час шлюбу місце проживання за умови, що один з них все ще в ньому зазвичай мешкає;
- з яким обоє найбільш тісно пов'язані [3].

Частини 1-2 ст. 79 Кодексу Болгарії «Про міжнародне цивільне право» 2005 [4] (далі – Кодекс Болгарії про МЦП), а також ст. 25 Акту Японії про загальні правила застосовного права 1898 (в ред. 2006) [5] встановлюють наступне колізійне регулювання особистих немайнових відносин подружжя: застосовується в ієрархічному порядку право держави: загального громадянства

подружжя; загального постійного місця проживання; з яким подружжя найбільш тісно пов'язане.

Відповідно до ст. 48 Кодексу Бельгії «Про міжнародне приватне право» 2004 [6] (далі – Кодекс Бельгії про МПрП) до загальних наслідків шлюбу в ієрархічному порядку застосовується право держави:

- звичайного місця проживання подружжя у момент настання загальних наслідків шлюбу чи прийняття акту;
- громадянами якого є подружжя в момент настання загальних наслідків шлюбу чи прийняття акту;
- право Бельгії.

Федеральний Кодекс Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р. (в ред. 2007 р.) [7] (далі – Кодекс Швейцарії про МПрП) у ст. 48 до загальних наслідків шлюбу наказує застосовувати в ієрархічному порядку:

- право постійного місця проживання подружжя;
- право місця проживання того з подружжя, з яким обставини справи найбільш тісно пов'язані (якщо подружжя проживає у різних державах);
- право Швейцарії (якщо подружжя не має постійного чи звичайного місця проживання у Швейцарії та один з них є громадянином Швейцарії).

До майнових відносин подружжя у країнах Європи застосовуються, як правило, прив'язки, відмінні від тих, що регламентують особисті немайнові відносини. У цьому генеральною формулою прикріплення є обмежена автономія волі сторін (*lex voluntatis*).

Відповідно до ст. 49 та 50 Кодексу Бельгії про МПрП до майнових відносин подружжя застосовується [6]:

- автономія волі, обмежена законом першого доміцилію подружжя після укладання шлюбу; доміцилієм одного з подружжя під час здійснення вибору права; законом громадянства одного з подружжя у момент виявлення волі;

- право держави першого спільного доміцилія подружжя після укладення шлюбу, а відсутність такого – право спільного громадянства на момент укладання шлюбу. В інших випадках застосовується право місця укладення шлюбу.

У Швейцарії (ст. 52 та 54 Кодексу про МПрП) майнові відносини подружжя регулюється такими колізійними прив'язками [7]:

- обмежена автономія волі сторін: загальний закон доміцилія подружжя, або право держави, де вони мають намір проживати після одруження, або закон громадянства одного з подружжя;

- право держави загального постійного місця проживання подружжя; відсутність такого – право держави, на території якої подружжя мали останнє постійне місце проживання; закон спільного громадянства подружжя у разі, якщо вони ніколи постійно не проживали на території однієї держави; за відсутності перерахованого вище – право Швейцарії.

Відповідно до ст. 15 Вступного закону до Німецького цивільного укладання 1896 р. до майнових відносин подружжя застосовуються [3]:

- автономія волі сторін, обмежена правом держави громадянства одного з подружжя; правом держави місця проживання одного з подружжя; щодо нерухомого майна – правом держави його перебування;

- формули прикріплення, яка застосовується до загальних наслідків шлюбу.

У Болгарії згідно з ч. 3 та 4 ст. 79 Кодексу про МЦП до майнових відносин подружжя застосовуються аналогічні формули прикріплення, що й до особистих немайнових відносин, з тією відмінною ознакою, що до майнових відносин подружжя може обрати застосовне право, обмежене тими ж прив'язками, які мають місце за відсутності автономії волі [4].

Національне право низки країн СНД закріплює єдине колізійне регулювання особистих немайнових та майнових правовідносин подружжя.

Застосовується право держави, на території якої подружжя спільно проживають, якщо вони не мають спільного місця проживання в цій країні, - право держави, на території якої вони мали останнє місце проживання, а якщо подружжя не мало раніше спільного місця проживання, то на території певної держави застосовується право цієї держави (тобто в Республіці Казахстан право Республіки Казахстан і т. д.) (ст. 151.1 СК Азербайджанської Республіки, ч. 1 ст. 146 СК Республіки Вірменія, ст. 275 КпШС Республіки Казахстан, ч. 1 ст. 168 СК Киргизької Республіки, ч. 1-2 ст. 157 СК Республіки Молдова, ч. 1 ст. 172 СК Республіки Таджикистан, ч. 1 ст. 200 СК Туркменістану).

Висновки. Дослідження колізійно-правового регулювання особистих та майнових відносин подружжя за участі іноземного елемента свідчить, що дані правовідносини найчастіше регулюються за допомогою наступних колізійних прив'язок:

особистий закон подружжя (одного з подружжя) *lex personalis*. Застосовуються обидві модифікації цієї колізійної прив'язки - *lex nationalis* і *lex domicilii*;

закон місця знаходження речі *lex rei sitae*. Застосовується до правового регулювання майнових відносин, якщо спірним майном є нерухомість;

закон автономії волі сторін *lex voluntatis*. Як правило, застосовується до майнових відносин. Подружжя може обрати правопорядок при укладенні шлюбного договору.

закон найбільш тісного зв'язку *proper law*. Як правило, застосовується як одна з альтернативних прив'язок множинної колізійної норми.

Список використаних джерел

1. Чепис О.І., Лазорик Є.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту

кваліфікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 42. С. 98-103.

2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

3. Вводный закон к Германскому гражданскому уложению: 18.08.1896 г. URL: https://www.cisg.info/content/download/ipr_de.pdf (дата обращения: 25.03.2023).

4. Bulgarian code of the international civil law: 17 May 2005 / Revista electronica de estudios internacionales. URL: <https://kenarova.com/law/Code%20of%20the%20International%20Civil%20Law.pdf> (date of access: 25.03.2023).

5. Translation of Japan's private international law: Act on the general rules of application of laws, Law № 10 of 1898 (as newly titled and amended 21 June 2006) / transl. by K. Anderson, Y. Okuda. *Asian-pacific Law a. Policy J.* 2006. Vol. 8, Iss. 1. URL: https://socioedip.files.wordpress.com/2013/12/zjapanr23_20a_okuda_anderson_introduction.pdf (date of access: 25.03.2023).

6. Code de droit international privé, Belgique, 16 Juill. 2004 / Université libre de Bruxelles. URL: https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-16-juillet-2004_n2004009511.html (date d'accès : 25.03.2023).

7. Switzerland's Federal Code on private international law: 18 Dec. 1987 / Umbricht attorneys at law. URL: <https://arbitrationlaw.com/library/switzerlands-federal-code-private-international-law-1987> (date of access: 25.03.2023).

